

Dr. Victor Giuleanu

TRATAT
DE
TEORIA MUZICII

TOME II

GRAFOART

CONȚINUT

Prefață	5
PROLEGOMENE	8
I. Fenomenul artistic muzical în lumina studiului și cercetării științifice de specialitate. Cadrul general al muzicologiei.	8
II. Domeniile fundamentale de cercetare a fenomenului muzical privit sub cele două laturi: practică și sistematică	9
Disciplinae artis musicae	
1. „Musica practica“	10
— Compoziția (face parte atât din latura practică a muzicii cât și din cea sistematică)	
— Interpretarea	
— Receptarea operelor de artă	
2. „Musica sistematică“ (Muzicologia)	10
— Teoria generală a muzicii (teoria, armonia, polifonia, formele, instrumentația și orchestrația, estetica muzicală, compoziția)	11
— Istoria muzicii.	12
— Etnomuzicologia.	13
— Psihologia muzicii	13
— Sociologia muzicii	14
— Semiotica muzicală	16
III. Teoria muzicii	
Elemente definind obiectul, importanța și direcțiile de cercetare ale domeniului	20
PARTEA I Principii teoretice introductive	
Prezentarea tematicii	24
Cap. I — SUNETUL — MATERIA PRIMĂ A MUZICII	25
1. Relația dintre știința și arta sunetelor. Necesitatea cunoașterii datelor științifice privind materia sonoră	25
2. Definirea sunetului ca fenomen complex.	28
Principii generale privind fizica sunetelor	
A. PRODUCEREA VIBRAȚIILOR	
1. Condițiile naturale și forțele care acționează în procesul vibrării corpurilor sonore	31
2. Legile fizice care stau la baza fenomenului producerii vibrațiilor.	33
3. Proprietățile fizice (naturale) ale vibrațiilor	39
4. Corpuri (surse) producătoare de sunete	44
— Surse sonore clasice (din perioada creației preelectronice).	45
— Surse sonore electrice și electronice	49
5. Înregistrarea magnetică a sunetului	52
— Înregistrarea și redarea monofonică	52
— Înregistrarea și redarea stereofonică	53
— Conceptul de înaltă fidelitate acustică (High-Fidelity)	54
— Sunetul panoramic	55
B. PROPAGAREA VIBRAȚIILOR	
1. Undele sonore — forme specifice de propagare a vibrațiilor. Câmp acustic	56
2. Determinantele fizice ale undei sonore	57
— Viteza de propagare.	57
— Lungimea de undă	58
3. Alte aspecte ale fenomenului propagării sunetelor	
— Reflexia (unde reflectate)	58

— Interferarea undelor sonore	59
— Fenomenul „bătăilor 11 acustice	60
— Difracția.	60
— Reverberația	60
— Ecoul.	61
Cap. III — BAZELE FIZIOLOGICE ALE MUZICU	63
Principii generale privind fiziologia sunetelor	
1. Mecanismul audiției	64
2. Sunet muzical și zgomot	65
3. Calitățile fiziologice ale sunetului. Relația dintre parametri sonori fizici și caracterul lor sensibil; elementele de expresie pe care aceștia le generează în muzică	69
— Înălțimea sonoră	70
— Durata sunetului	72
— Intensitatea sonoră	73
— Timbrul sonor	74
— Spațialitatea — o nouă dimensiune a materiei sonore pusă în slujba muzicii	80
4. Domeniul (câmpul) de audibilitate).	83
— Limita audibilă determinată de înălțimea sunetelor	83
— Limita audibilă determinată de durata sunetelor	84
— Limita audibilă determinată de intensitatea sonoră	85
— Auz muzical (absolut și relativ)	88
— Dereglări auditive	90
Cap. IV — BAZELE PSIHOLOGICE ALE MUZICII	91
1. Fenomenul sonor și latura sa psihică. Relația dintre lumea sunetelor și cea afectivă	91
2. Forme specifice ale vieții afective interesând în mod deosebit muzica	92
3. Domenii specifice ale psihologiei muzicale	94
— psihologia creației	
— psihologia interpretării artistice	
— psihologia audierii și receptării operei de artă	
Cap. V — ORGANIZAREA ACUSTICO-MUZICALĂ A MATERIALULUI SONOR	97
1. Scara generală sonoră	97
2. Registrele sonore	98
3. Sistemul octavelor	99
4. Treptele scării muzicale	101
5. Diferite sisteme de identificare și denumire a sunetelor	102
— Sistemul acustic	
— Sistemul matematic	
— Sistemul muzical propriu-zis	
Justificarea istorică a denumirii sunetelor în muzică	104
— Originea denumirii literale	
— Originea denumirii silabice	
6. Raporturi conjuncte de înălțime între treptele scării muzicale. Intervalele fundamentale ton-semiton	105
7. Intervalele simple și denumirea lor. Formule acustico-matematice de exprimare a intervalurilor muzicale	107
8. Microintervale acustice	110
9. Sisteme sonore netemperate (naturale) și temperate (artificiale)	110
A. INTONAȚIA NETEMPERATĂ (naturală)	

— Sistemul de intonație „Pytagora”	111
— Sistemul de intonație „Zarlino”	114
— Sistemul intonației electronice	116
B. INTONAȚIA TEMPERATA (artificială)	
— Temperarea sonoră inegală	116
— Sistemul sonor „Mercator-Holder”	118
— Temperarea sonoră egală (uniformă)	120
C. STUDIU COMPARAT AL VALORILOR ACUSTICE ÎN CELE TREI SISTEME DE INTONAȚIE: „PYTAGORA”, „ZARLINO” și „UNIFORM TEMPERAT”	122
10. Enarmonia sonoră	125
— Enarmonia absolută și relativă	
— Enarmonia funcțională	
Cap. VI — NOȚIA MUZICALĂ	127
— Definirea noțiunii	
— Scurtă privire istorică	
A. SISTEMUL TRADIȚIONAL (clasic) de notație	129
1. Elemente de reprezentare grafică a înălțimii sonore (intonației)	130
2. Elemente de reprezentare grafică a duratei sunetelor	139
3. Elemente de reprezentare grafică a duratei sunetelor	144
4. Elemente de reprezentare grafică a duratei sunetelor	147
5. Abreviațiuni (prescurtări) în notația muzicală tradițională.	151
B. PROCEDEE NOI DE NOTAȚIE UTILIZATE ÎN CREAȚIA CONTEMPORANĂ	153
1. Noi procedee de notație privind înălțimea sonoră	155
2. Noi procedee de notație privind durata sunetelor	160
— Semne speciale pentru reprezentarea duratelor (ritmica)	160
— Notația spațială a înălțimilor și duratelor sonore (Space Notation)	162
— Inovări în redarea grafică a metricii muzicale.	162
3. Noi procedee de notație privind intensitatea sonoră	164
4. Noi procedee de notație privind timbrul sonor	165
5. Noi procedee de notație în partitura vocală	167
6. Noi procedee de notație în literatura pentru instrumentele cu claviatură	169
— Efectul „cluster”	169
— Pianul „preparat”	173
— Alte inovări în grafia pentru instrumentele cu claviatură	174
7. Noi procedee de notație în literatura pentru instrumentele cu coarde	178
8. Noi procedee de notație în partiturile pentru instrumentele de suflat.	179
9. Noi procedee de notație la instrumentele de percuție	180
10. Partitura de grafică; partitura de muzică electronică	182
PARTEA A II-A MELODIA	
Ordinea și configurația melodică a muzicii. Principii teoretice fundamentale	
Prezentarea tematicii	188
Cap. I — ELEMENTE MORFOLOGICE ÎN MELODIE	
1. Definirea conceptului de melodie	189
2. Melodia și marile stiluri componistice	193
Cap. II — TEORIA. INTERVALELOR MUZICALE	197
I. Teoria clasică (tradițională) a intervalelor muzicale. Criterii de sistematizare și tratare	198
A. CATEGORIILE DE INTERVALE DUPA CRITERII GENERALE ACUSTICO-MUZICALE	193

1. Intervale simple și compuse	199
2. Mărima intervalelor după conținutul în trepte (mărimă cantitativă de ordinul 1 — generală)	199
3. Mărima intervalelor după conținutul în tonuri și semitonuri (mărimă cantitativă de ordinul 2 — selectivă)	200
4. Intervale complementare (provenite din răsturnări)	203
B. CATEGORIILE DE INTERVALE DUPA CRITERII STRICT MUZICALE	207
1. Intervale melodice și armonice	207
2. Intervale enarmonice	210
3. Intervale consonante și disonante. Ideea de tensiune și rezolvare în teoria intervalelor după conceptul clasic	211
Evoluția conceptului de consonanță-disonanță	214
4. Intervale diatonice și cromatice	216
5. Intervale muzicale cu funcții speciale în teoria și practica componistică tonal-modală (intervale de predilecție)	217
6. Microintervale muzicale (microtoniile)	219
II. Idei și principii noi în teoria intervalelor muzicale deduse din creația contemporană	221
Cap. III — SISTEMELE MUZICALE INTONAȚIONALE.	224
Principii introductive	
1. Clasificarea sistemelor intonaționale după numărul sunetelor componente	225
2. Clasificarea sistemelor intonaționale după felul sau particularitățile relațiilor de care sunt acționate	227
3. Principii cu caracter dialectic deduse din ordonarea sistemelor muzicale intonaționale după cele două criterii	229
LIMBAJUL MUZICAL MODAL. TEORIA MODURILOR	
Cap. IV — INTRODUCERE ÎN STUDIUL MODURILOR.	232
1. Structura marelui sistem modal	233
2. Principii de bază în teoria modurilor	234
3. Sistemul de funcții în moduri	234
4. Moduri diatonice și cromatice. Conceptul de diatonism și cromatism în moduri	238
5. Moduri de stare majoră și de stare minoră	239
Cap. V — OLIGOCORDIILE	241
Sisteme modale primare ale muzicii universale	
1. Oligocordii din seria prepentatonică	243
2. Oligocordii din seria prepentacordică	246
Considerații concludive în legătură cu importanța sistemelor modale oligocordice	250
Cap. VI — MODURI PENTATONICE	251
A. TEORIA PENTATONICĂ ÎN LUMINA CONCEPTULUI INFLUENȚAT DE PRINCIPIILE TONALITĂȚII	
1. Pentatonica anhemitonică	252
2. Pentatonica hemitonică	257
3. Pentatonica de factură mixtă	259
4. Pentatonica de structură cromatică	260
B. TEORIA PENTATONICĂ ÎN LUMINA CONCEPTULUI AUTENTIC MODAL	
1. Trepte fixe și mobile în modurile pentatonice	261
2. Pentatonica îmbogățită cu pini. Procesul de modulație în pentatonii	265
3. Pentatoniile și locul lor în creația cultă	268
1. Modurile pentacordice (diatonice și cromatice)	270
2. Modurile hexacordice	273

Diagrama funcțională a sistemelor modale până la 6 sunete în componență . . .	275
Cap. VIII — MODURILE ANTICE GRECEȘTI.	277
A. CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE	
1. Clasificarea artelor la vechii greci	277
2. Stiluri, genuri și figuri legate de viața muzicală a antichității eline	278
B. ELEMENTE ȘI PRINCIPII ALCĂTUIND CONCEPTUL MODAL ELIN	
1. Materialul sonor	281
2. Diastematica. Clasificări în diastematica elină	283
3. Teoria sistemelor	286
4. Genurile muzicale	288
5. Modurile („armoniile”) muzicii antice grecești	289
— Modurile diatonice.	289
— Moduri intense și moduri relaxate	291
— Modurile cromatice	292
— Modurile enarmonice.	293
— Tonuri sau scări de transpoziție	293
— Funcțiile sunetelor în modurile antice grecești	293
6. Modulația la vechii greci	294
7. Etosul modal în antichitatea greacă	295
8. Concluzii desprinse din teoria modurilor antice grecești	298
Cap. IX — MODURILE MEDIEVALE APUSENE. CANTUS PLANUS	300
1. Ce este și ce reprezintă arta lui cantus planus	300
2. Modurile gregoriene. Scările modale	302
3. Principii teoretice decurgând din structura modurilor gregoriene	304
4. Funcțiile specifice ale sunetelor în modurile gregoriene	305
5. Alte idei și principii decurgând din modurile lui cantus planus.	
Hexacordurile guidoniene	308
6. Particularități stilistice în melodia lui cantus planus	310
7. Studiul cadențelor melodice gregoriene	316
8. Modurile medievale în codificarea lui Glarean	317
Cap. X — MODURILE BIZANTINE	319
A. CONSIDERAȚII GENERALE EVOLUTIVE ȘI STILISTICE	
1. Cântarea bizantină în stil vechi (paleo-bizantin)	321
2. Cântarea în stilul medio-bizantin	322
3. Cîntarea în stilul neo-bizantin	323
B. TEORIA MODURILOR BIZANTINE	
1. Octoehurile	325
2. Scările celor 8 moduri bizantine	326
3. Diastematica specifică muzicii bizantine. Intervalul „sfert de ton“.	327
4. Genurile muzicii bizantine. Moduri diatonice, cromatice și enarmonice.	328
5. Tempoul în cîntarea bizantină și rolul său în determinarea structurilor modale	333
6. Construcția melodică după sistemul diapasonului. Funcții și cadențe în ehuri.	335
7. Procedee compozițive (de travaliu) în muzica bizantină	
— Modulația în muzica bizantină.	345
— Construcția melodică după mutația de tipul „roții”	348
— Repetarea figurilor melodice	350
— Procedee variațional	351
— Improvizația	352
— Centonizarea.	353
— Isonul — referință armonică originală în cîntarea bizantină	353

8. Considerații concluzive.	
Studii modurilor bizantine și importanța sa pentru muzica românească populară și cultă.	357
Cap. XI — MODURILE POPULARE HEPTACORDICE	360
Principii teoretice generale	
1. Moduri populare diatonice și cromatice.	360
2. Echilibrul funcțional armonico-expresiv al sunetelor în modurile populare	362
3. Constituirea modurilor populare pe alte sunete.	
Armura modală	363
A. MODURILE POPULARE DIATONICE Principii teoretice aplicate la cîntul popular românesc	
1. Modul ionic	365
2. Modul lidic	367
3. Modul mixolidic	368
4. Modul doric	370
5. Modul frigic	371
6. Modul eolic	372
7. Modul locric	373
8. Moduri populare diatonice de factură mixtă	374
B. MODURILE POPULARE CROMATICE	376
Moduri cromatice de stare majoră	377
1. Modul ionic cu treptele II și VI coborâte	377
2. Modul lidic cu treapta a II-a urcată	378
3. Modul mixolidic cu treapta a II-a urcată	379
4. Modul mixolidic cu treptele II și IV urcate.	380
5. Alte moduri cromatice de stare majoră	381
Moduri cromatice de stare minoră	381
1. Modul eolic cu treptele IV și VII urcate.	381
2. Modul doric cu treapta a IV-a urcată	383
3. Modul doric cu treapta a V-a coborâtă	383
4. Alte moduri cromatice de stare minoră	384
Cap. XII — MODULAȚIA ÎN MODURI	385
1. Inflexiunile (digresiunile) în alte moduri prin trepte mobile	385
2. Modulația modală de tipul major-minor.	386
3. Împrumuturi (contaminări) de structuri de la un mod la altul	387
4. Trecerea autentică — prin schimbarea de tonică și funcții — de la un mod la altul	387
Cap. XIII — ALTE SISTEME MODALE UTILIZATE ÎN MUZICA POPOARELOR	389
Moduri cu structuri microtonice	
A. SISTEME MODALE ÎN MUZICA ARABO-PERSANA	390
Principii generale în teoria modurilor arabe	
— Structura microintervalică a octavei	399
— Sistemul de funcții în modurile arabe	391
I. Modurile din grupa Dastgâhe	
1. Dastgâhe-Schur	392
2. Dastgâhe-Navâ	392
3. Dastgâhe-Segâh	392
4. Dastgâhe-Tchârgâh	393
5. Dastgâhe-Homâyun	393

II. Modulile din grupa Maqām	
1. Maqām-Rast	394
2. Maqām-Nawather	394
3. Maqām-Hijaz Kar	395
4. Maqām-Bayati	395
5. Maqām-Hijaz	395
6. Maqām-Saba	396
7. Maqām-Sikah	396
B. SISTEME MODALE ÎN MUZICA HINDUSĂ. MODURILE „RAGA“	397
Principii generale în teoria modurilor hinduse	
1. Structura microintervalică a octavei	397
2. Funcțiile sunetelor în „raga“	398
3. Ornamentele	399
4. „Raga“ și viața social-spirituală a hindușilor	399
5. Scări muzicale de tipul „raga“ (Lalita, Vibhasa, Bhairava, Todi, Saranga, Shri, Puravi, Khammaja, Kafi, Mālakosa, Kalyana)	400
LIMBAJUL MUZICAL TONAL. TEORIA TONALITĂȚII	
Cap. XIV — TONALITATEA	404
1. Introducere în studiul tonalității	404
2. Formularea conceptului (ideii) de tonalitate	407
— Noțiunea de tonalitate (propriu-zisă)	408
— Noțiunea de gamă	409
— Noțiunea de mod (în accepție tonală)	410
— Noțiunea de acord (tonal)	411
A. PRINCIPII GENERALE DECURGÂND DIN NOȚIUNEA DE TONALITATE	
1. Funcțiile componistice tonale	413
2. Trepte principale și secundare în tonalitate	416
3. Ordinea reală și cea aparentă a sunetelor în tonalitate	416
B. PRINCIPII GENERALE DECURGÂND DIN NOȚIUNEA DE GAMA	
1. Structura tetracordică a gamei tonale	418
2. Legile atracției sunetelor în tonalitate. Potențialul energetic tensional al treptelor în gamă și rezolvările melodice specifice tonalității	419
3. Gama diatonică și cromatică. Conceptul de diatonism și cromatism în tonalitate	422
C. PRINCIPII GENERALE DECURGÂND DIN NOȚIUNEA DE MOD	
1. Formele modale de stare majoră ale tonalității	425
2. Formele modale de stare minoră ale tonalității	426
D. PRINCIPII GENERALE DECURGÂND DIN NOȚIUNEA DE ACORD	
Acordul tonal	
1. Acordul de 3 sunete (trisonul)	427
2. Acordul de 4 sunete (acordul de septimă)	429
3. Acordul de 5 sunete (acordul de nonă)	430
4. Acordurile de 6 și 7 sunete (acordurile de undecimă și terțiadecimă)	430
5. Acorduri principale și secundare	431
6. Acorduri consonante și disonante	431
7. Determinare istorico-evolutivă privind acordica tonală	432
E. CADENȚELE TONALE	
Cap. XV — SISTEMUL TONAL DIATONIC	436
1. Tonalități de mod major și de mod minor. Elemente de structură	436
— Majorul natural	436

— Majorul armonic	439
— Majorul melodic	441
— Minorul natural	442
— Minorul armonic	444
— Minorul melodic	445
— Minorul „Bach“	447
2. Formarea tonalităților majore și minore pe alte sunete.	448
3. Cadranul și spirala tonalităților	451
4. Raporturile ce se statornicesc între diferitele tonalități în compoziția muzicală	453
— Tonalități relative (paralele)	454
— Tonalități omonime	454
— Tonalități enarmonice.	455
— Relațiile de apropiere (înrudire) și depărtare dintre tonalități	456
Cap. XVI — SISTEMUL TONAL CROMATIC	459
1. Principii de ortografie în cromatizarea clasică a gamelor după cerințele înrudirii și păstrării unității tonale	460
2. Cromatizarea clasică a gamelor majore	460
3. Cromatizarea clasică a gamelor minore	461
4. Principii noi în cromatizarea gamelor tonale rezultând din evoluția conceptului de tonalitate	463
5. Consecințele pe plan armonic ale cromatizării tonalității. Sensibile naturale și artificiale	463
6. Cromatismul tonal și locul său în creație	465
CAP. XVII — MODULAȚIA.	468
Principii de modulație în tonalitate	
A. MODULAȚIA DUPA PUTEREA DE IMPUNERE ȘI AFIRMARE	
A NOULUI CENTRU TONAL	469
1. Inflexiunea (digresiunea) modulatorie	469
2. Modulația pasageră	470
3. Modulația definitivă	470
B. MODULAȚIA DUPA GRADUL DE APROPIERE SI DEPĂRTARE	
DINTRE TONALITĂȚI	471
1. Modulația la tonalități apropiate	471
— Modulația la tonalitatea relativă (paralelă)	471
— Modulația la tonalitatea dominantei și a relativei acesteia	473
— Modulația la tonalitatea subdominantei și a relativei acesteia	475
2. Modulația la tonalități depărtate	476
— Modulația prin tonalități tranzitorii și pasaje cromatice	476
— Modulația prin secvențe (progresii) melodice	478
— Modulația la omonimă	479
— Modulația enarmonică	480
— Modulația bruscă	481
3. Aspecte noi ale modulației tonale provenind din creația contemporană	482
— Lărgirea criteriilor clasice de apropiere dintre tonalități și implicit a câmpului modulatoriu	482
— Estomparea rigorilor clasice privind modulația la tonalități depărtate	483
— Teoria înrudirii tonalităților prin terță mare și mică	483
— Teoria sistemului de axe, poli și contrapoli	484
— Modulația perpetuă (fluctuantă)	486

— Abolirea procedului în muzica atonal-serială și înlocuirea lui prin transpuneri ale seriei pe orice înălțime	486
LIMBAJUL MUZICAL NEOTONAL, NEOMODAL, ATONAL ȘI DE ALTE STRUCTURI INTONATIONALE	
Cap. XVIII — LĂRGIREA CONCEPTULUI CLASIC DE TONALITATE	
SI MOD	488
Sisteme neomodale și neotonale	
Considerațiuni introductive	488
A. SISTEME TONO-MODALE INTEGRATE (DE SINTEZĂ)	
1. Sisteme integrate de 9 sunete	492
2. Sisteme integrate de 11 sunete	493
3. Sisteme integrate de 13 sunete	495
4. Sisteme integrate de 15 și 17 sunete	496
B. POLITONALITATE ȘI POLIMODALITATE	
C. SISTEMUL MODAL HEXATONIC (scara prin tonuri)	501
D. SINTEZA TONO-MODALA A SISTEMELOR INTONAȚIONALE	
bazate pe gravitarea sunetelor spre un centru funcțional (tonică)	504
Cap. XIX — ATONALISMUL ȘI DODECAFONISMUL.	
TEHNICA SERIALĂ	
1. Atonalismul liber	509
2. Dodecafonismul serial. „Modur“ seriale	510
3. Serialismul total. Superserializarea mijloacelor muzicale de expresie și consecințele acestora pentru însuși sistemul	514
4. Aleatorismul. Generalități	518
Cap. XX — ALTE SISTEME NEOMODALE ȘI PROCEDEE UTILIZATE	
ÎN CREAȚIA CONTEMPORANĂ	
1. Moduri cu transpoziție limitată.	520
2. Modurile cu transpoziție limitată și relația lor cu tonalitatea, modurile clasice și atonalitatea	524
3. Procedee matematice de lucru în teoria și practica artistică muzicală	529
A. NOȚIUNI FUNDAMENTALE DE TEORIA MULȚIMILOR.	
APLICAȚII ALE TEORIEI MULȚIMILOR LA SISTEMELE	
NEO-MODALE	
— Moduri de incluziune	535
— Moduri de intersecție	536
— Reuniune de moduri	536
— Moduri „diferență”	537
— Moduri complementare	537
— Partiție de moduri	538
— Moduri construite în jurul unei axe (sunet sau interval)	538
B. PRINCIPIUL SECȚIUNII DE AUR (SECTIO AUREA)	
— Noțiuni introductive	539
— Moduri bazate pe proporțiile secțiunii de aur.	541
C. CALCULATORUL ELECTRONIC ȘI MUZICA. PRELUCRAREA	
AUTOMATA A DATELOR	
— Noțiuni generale privind calculatoarele electronice numerice	546
— Pregătirea datelor pentru prelucrarea automată.	
Sisteme de codificare a textelor muzicale	548
— Utilizarea calculatoarelor electronice în analiza muzicală și compoziție	549

PARTEA III RITMUL MUZICAL

Ordinea și configurația ritmică a muzicii. Principii teoretice fundamentale	553
Prezentarea tematicii	554
Cap. I — TEZELE PRINCIPALE CARE ALCĂTUIESC CONCEPTUL DE RITM.	555
Ideea de ritm în lumina gândirii teoretice a timpurilor.	555
1. Noțiunea de ritm și sensul ei general. De la ideea generală de ritm spre ideea de ritm muzical	562
2. Ritmul în natură	563
3. Ritmul artistic.	564
4. Ritmul muzical, sensul strict al noțiunii	565
5. Unitatea organică dintre ritm, melodie și armonie	566
6. Relația dintre ritmul muzical și dimensiunile fiziologice ale sunetului	567
— Durata și ritmul.	568
— Intensitatea și ritmul	568
— Înălțimea sonoră și ritmul	570
— Timbrul sonor și ritmul	571
7. Elemente constitutive în ritmul muzical.	572
— Ritmul propriu-zis (metrul (măsura), tempoul	573
— Raportul teoretico-estetic dintre ritmul propriu-zis și metru	573
Cap. II — RITMICA	
Probleme de morfologie în ritmica muzicală	575
1. Elemente morfologice principale în ritm	575
— Formula (figura) ritmică	575
— Accentul ritmic (ictus)	577
2. Categoriile de ritm binar, ternar și eterogen ; ritmul de factură liberă.	578
3. Formule ritmice de excepție în ritmul binar, ternar și eterogen.	583
Diviziunea (relația) excepțională a valorilor ritmice.	583
BAZELE TEORIEI ȘI TERMINOLOGIEI RITMICE	
Cap. III — RITMURILE POETICE ALE ANTICHITĂȚII GRECO-LATINE	
Corelația vers-ritm muzical	592
A. RITMURI BISILABICE	
1. Ritmul trohaic	593
2. Ritmul iambic.	594
3. Ritmul spondaic	595
4. Ritmul piric	596
B. RITMURI TRISILABICE	
1. Ritmul dactilic	596
2. Ritmul anapestic.	598
3. Ritmul amfibrah	598
4. Alte ritmuri trisilabice	599
C. RITMURI POETICE COMPUSE	599
D. AMESTECUL DE RITMURI ELEMENTARE ȘI COMPUSE.	600
— Teoria ritmică a „timpului prim“ (hronos protos); Clasificarea ritmurilor antice după criteriul „timpului prim“	602
— Teoria arsis-thesis (elatio-positio).	605
Cap. IV — RITMUL ÎN CÎNTUL GREGORIAN („CANTUS PLANUS”)	
Terminologie specifică	607
1. Ritmul în monodia gregoriană	608
— Ritmul prozodic gregorian	608

— Cadența ritmică „mora vocis”	610
— Ritmul gregorian de inciză	610
— Ritmul neumatic gregorian	612
2. Cantus planus și ritmia măsurată	613
— Modulurile ritmice medievale.	613
— Ritmica proporțională în cantus planus (ars polifonica)	615
3. Evoluția conceptului de „timp prim” (hronos protos) în ritmica universală	617
Cap. V — RITMUL ÎN MUZICA BIZANTINĂ	619
1. Formele ritmice în raport cu duratele utilizate	619
2. Formele ritmice în raport cu sistemul de accente	621
3. Formele ritmice în raport cu tempoul cântărilor	622
4. Considerații concluzive	624
Cap. VI — RITMURI SPECIFICE ÎN MUZICA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ	625
1. Ritmul „parlando-rubato”	625
2. Ritmul „giusto-silabic”	628
3. Ritmul „aksak”	630
Cap. VII — PROCEDEE (MIJLOACE) CLASICE DE DEZVOLTARE ALE FORMELOR RITMULUI	634
A. PROCEDEE DE FACTURĂ EXCLUSIV RITMICA	
1. Repetarea (repetitio)	635
2. Dezvoltarea ritmului prin pauze	636
3. Augmentarea și diminuarea ritmică (augmentatio et diminutio).	638
4. Cumulul valorilor (cumulus).	642
5. Ritmul sincopat (syncopatio)	645
— Speciile sincopelor	646
— Încadrarea metrică a sincopelor	648
6. Ritmul în contratimpi	654
7. Cruza și anacruza ritmică.	658
B. PROCEDEE DE FACTURĂ MIXTĂ: RITMICO-MELODICE ȘI RITMICO-ARMONICE	
1. Imitația	662
2. Recurența ritmică (ritmul în oglindă)	663
3. Variațiunea (variatio)	664
4. Pedala ritmică (ritmul ostinato).	666
5. Ritmul complementar	667
6. Poliritmia	668
7. Ritmul timbral (coloristic)	672
Cap. VIII — PROCEDEE EVOLUATE ÎN CONSTRUCȚIA ȘI DEZVOLTAREA RITMULUI MUZICAL	675
1. Ritmul cu „valori adăugate”	676
2. Augmentarea și diminuarea ritmică în aspecte noi, polivalente	678
3. Ritmul non-retrogradabil (palindromia ritmică)	680
4. Tehnica personajelor ritmice	682
5. Ritmul serial	683
6. Moduri de durate, ...	687
7. Ritmul și melodia în stilul „oiseaux”	689
8. Ritmul în muzica electronică	691
Cap. IX — METRICA	
1. Elementele metricii muzicale	693

2. Categorii și clasificări în sistemul de măsuri muzicale	694
A. METRICA RITMURILOR BINARE	
— Măsurile de 2 timpi	696
— Măsurile de 4 timpi	699
— Ritmuri specifice și piese instrumentale dezvoltate pe cadrul măsurilor de tip binar	700
B. METRICA RITMURILOR TERNARE	
— Măsurile de 3 timpi	703
— Măsurile de 6 timpi	706
— Măsurile de 9 timpi (de structură omogenă)	707
— Măsurile de 12 timpi	708
— Măsurile de 15 și 21 timpi	709
— Ritmuri specifice și piese instrumentale dezvoltate pe cadrul măsurilor de tip ternar	710
C. METRICA RITMURILOR ETEROGENE	
— Măsurile de 5 timpi	716
— Măsurile de 7 timpi	718
— Măsurile de 8 timpi	719
— Măsurile (eterogene) de 9 timpi	720
— Măsurile de 10 timpi	721
— Măsurile de 11 timpi	722
— Aplicații metro-ritmice de sinteză	723
Cap. X — ORGANIZĂRI NOI ȘI COMPLEXE ALE CADRULUI METRIC	
1. Polimetria	725
2. Măsuri „adăugate”	727
3. Metrica serială	728
4. Metrica în diagonală	730
5. Elemente noi de măsurare a ritmului muzical	731
6. Ritmuri nemetrice	732
Cap. XI — TEMPOUL ȘI AGOGIOA	734
A. TEMPOUL. GRADUAREA VITEZEI MUZICALE DE EXECUȚIE	
1. Relația ritm-tempo. Tempoul afectiv	734
2. Reprezentarea grafică a tempoului	735
3. Metronomul. Valoarea estetică a execuției după metronom	736
4. Termenii principali de mișcare (indicații metronomice aproximative).	737
5. Noi aspecte ale tempoului în creația contemporană.	744
— tempouri fluctuante	744
— interferări de tempouri; teoria timpului polimodular și aplicațiile sale în muzică	745
B. AGOGICA. Principiul agogic în actul interpretării muzicale	
— agogica deschisă	754
— agogica închisă	754
Cap. XII — TERMENI ȘI EXPRESII ÎN INTERPRETAREA ARTISTICO-EMOȚIONALE A MUZICII.	756
1. Catalogul termenilor de expresie provenind din limba italiană (termeni consacrați)	757
2. Catalogul termenilor de expresie provenind din limba franceză	761
3. Catalogul termenilor de expresie provenind din limba germană	763
4. Catalogul termenilor de expresie provenind din limba engleză	766

PARTEA IV DINAMICA

Ordinea și configurația dinamică a muzicii	771
Prezentarea tematicii	772
Cap. I — DINAMICA MUZICALĂ	
Definire și forme de manifestare	773
A. ACCENTUL	
Clasificarea accentelor muzicale	774
1. Accentul melodic	774
2. Accentul ritmic	776
B. NUANȚELE DINAMICE	
— Principiul protasis-apodosis	779
— Principiul anabasis-katabasis	780
C. DINAMICA MUZICALĂ ȘI MARILE STILURI COMPOSITICE	781

PARTEA V TIMBRUL

Ordinea și configurația timbrică a muzicii	791
Prezentarea tematicii	792
Elemente de instrumentație	
Timbrul, criteriu fundamental în alegerea sonităților pentru realizarea operei de artă.	793
Cap. I — TIMBRURILE VOCALE	795
1. Clasificarea generală „grosso modo“ a vocilor	795
2. Clasificarea specială (profesională) a vocilor	796
— Vocile profesionale de femei	797
— Vocile profesionale de bărbați	798
3. Formațiuni și ansambluri corale	800
4. Evoluții contemporane în timbrica vocală	801
Cap. II — TIMBRURILE INSTRUMENTALE	804
1. Familia instrumentelor cu coarde (cordofone)	804
— Instrumente cu coarde și arcuș	805
— Instrumente cu coarde acționate prin ciupire.	807
2. Familia instrumentelor de suflat (aerofone)	808
— Instrumente de suflat din lemn	809
— Instrumente de suflat din alamă	810
3. Familia instrumentelor de percuție	812
— Instrumente de percuție acordabile	812
— Instrumente de percuție neacordabile	813
4. Familia instrumentelor cu claviatură	814
5. Instrumente muzicale electroacustice și electronice (electrofone)	817
— Instrumente electromecanice	817
— Instrumente electronice Sintetizatorul	818
6. Evoluția orchestrei simfonice în diversele stiluri și epoci de creație	820

PARTEA VI

Principii teoretice complementare	825
Prezentarea tematicii	826
Cap. I — TRANSPOZIȚIA	827
A. TRANSPOZIȚIA SCRISĂ	827
B. TRANSPOZIȚIA LA VEDERE	829
1. Transpoziția la semiton cromatic	829
2. Transpoziția la alte intervale decât semitonul cromatic	830
C. CAZURI SPECIALE ÎN TRANSPOZIȚIE	834

1. Transpoziția în tonalități aflate la o diferență mai mare de 7 cvente	334
2. Transpoziția în cazul schimbării armurii pe parcurs	835
3. Transpoziția în lucrările atonale, în cele cu tonalitatea fluctuantă și în cele care n-au înscrisă armura la cheie	836
D. APLICAREA TRANSPOZIȚIEI ÎN PRACTICA MUZICALĂ.	837
Cap. II — NOTE MELODICE ORNAMENTALE	839
Reguli generale de interpretare a ornamentelor	
1. Apogiatura ornamentală	839
2. Mordentul	842
3. Grupetul	844
4. Trilul	849
5. „Tremolo”	852
6. „Arpeggio”	853
7. „Glissando”	854
8. „Portamento”	855
9. Fioritura	856
Cap. III — ELEMENTE DE SINTAXĂ ÎN MELODIE	857
1. Frazarea.	857
2. Articulația	859
3. Articulația și tehnica de execuție	862
Mic glosar cuprinzând principalele forme și genuri muzicale	868
1. Creația vocală	
Forme și genuri muzicale specifice (alfabetic)	868
2. Creația instrumentală	
Forme și genuri muzicale specifice (alfabetic)	876
Măestrii artei muzicale componistice universale (alfabetic)	888
În loc de Postfață. Fenomenul artistic muzical la sfârșit de veac	892
Index selectiv de termeni și nume	901

**LIMBAJUL MUZICAL NETONAL,
NEMODAL, ATONAL ȘI DE ALTE
STRUCTURI INTONAȚIONALE
ALE CREAȚIEI CONTEMPORANE**

LĂRGIREA CONCEPTULUI CLASIC DE TONALITATE ȘI MOD

Sisteme neomodale și neotonale

Considerațiuni introductive

Ca orice domeniu, arta muzicală face mereu pași înainte; ea se dezvoltă prin noi mijloace de expresie, nimic și nimeni nu poate opri lucrurile pe loc.

Pînă în pragul acestui secol (XX) întreaga creație a omenirii — atît cea de concept modal cît și cea de *concept* tonal — s-a comportat unitar pe planul funcționalității, caracterizîndu-se prin existența unui *focus* central polarizator de funcții și de forțe psihoemoționale, de la care porneau apoi celelalte ierarhizări și subordonări ale sunetelor în sistemele componistice utilizate.

Creațiile muzicale de variate stiluri și concepte, de diferite surse și origini, din toate direcțiile și timpurile, de la diversele mari personalități creatoare ale universului muzical, au mers pe același unic și mare traiect, avînd drept trăsătură comună : *existența centrului polarizator* (tonicii).

După Wagner și Debussy asistăm însă la o despărțire distinctă, netă, a drumului unidirecțional pe care-l urmasse muzica, mai înainte, pe plan funcțional :

- pe o direcție se dezvoltă *creația de concept tono-modal lărgit* care va reprezenta ideea de continuitate a funcționalității sistemelor muzicale, păstrînd și exploatînd, prin mijloace noi, rolul centrului polarizator ;

- pe cealaltă direcție se lansează *creația de concept atonal*, mergînd pe o atitudine radicală : anihilarea oricărei idei de polarizare funcțională și, implicit, a oricăror ierarhizări de tipul celor existente în cîmpul „funcțional modal și tonal.”

Cele mai reprezentative forțe artistice s-au dezvoltat, firesc, pe prima direcție de orientare componistică, în care predominantă ne apare *continuitatea* în dezvoltarea sistemelor tradiționale ; dar nu de mică importanță ni se relevă și cea de-a doua direcție : aceea a conceptului atonal care, deși de scurtă dimensiune în timp — azi acest concept este depășit ca sistem de lucru — a lăsat urme destul de adînci, tre-

ATONALITATEA

Atonalismul și dodecafonismul. Tehnica serială

„Adesea, atunci cînd simt că este necesar, folosesc în muzica mea procedeele atonalismului, așa cum le-am învățat de la profesorul meu, marele Prokofiev. După părerea mea, compozitorul trebuie să cunoască tot ceea ce există în domeniul limbajului muzical și poate să folosească orice mijloc, atunci cînd concepția artistică i-o cere.

Antiartistic mi se pare a fi cînd se urmărește aplicarea unilaterală, ca scop în sine, a acestor procedee“.

DMITRI ȘOSTAKOVICI

Generalități

Atonalismul constituie o tehnică specială componistică, ce se caracterizează prin negarea și evitarea oricăror relații decurgînd din centrarea sunetelor spre o tonică și din ierarhizarea lor funcțională după acest criteriu. Drept urmare, se ajunge la dezintegrarea cîmpului funcțional tono-modal, tonalitatea și modurile, cu preceptele și funcțiile lor aferente, fiind decăzute din rolul pe care l-au avut timp de secole în creație și înlocuite în chip radical prin relații de *imponderabilitate funcțională*.

Afirmarea și promovarea atonalismului, ca sistem componistic clar definit, se produce prin creația lui Arnold Schönberg (1874—1951), fondatorul sistemului, precum și a elevilor săi vestiți, Anton Webern (1883—1945) și Alban Berg (1885—1935), împreună constituind ceea ce se cunoaște în istoria creației universale drept cea de a doua școală de compoziție de la Viena³⁹⁷.

Apariția atonalismului în muzică se produce în al doilea deceniu al secolului XX³⁹⁸, dar ea fusese pregătită cu destul timp înainte, de

³⁹⁷ Prima școală componistică vieneză, cu efecte mult mai puternice decît aceasta — se știe —, a fost reprezentată de Mozart, Haydn și Beethoven, promotorii clasicismului muzical.

³⁹⁸ După Herbert Eimert, tehnica dodecafonică a fost încercată pentru prima oară de compozitorul rus Golyschef, elevul lui Auer, într-un cvartet de coarde scris în anul 1914 (*Lehrbuch der Zwölftontechnik*. Ed. Breitkopf & Härtel, Wiesbaden, 1973, pag. 57).

ALTE SISTEME NEOMODALE ȘI PROCEDEE UTILIZATE ÎN CREAȚIA CONTEMPORANĂ

„Totdeauna teoria muzicii a rezultat din faptul muzical deja elaborat, deci *aposteriori*; în secolul nostru însă, a început să fixeze *aprioric* criterii de creație, devansând actul creator“.

JACQUES CHAILLEY

1. Moduri cu transpoziție limitată

Mai înainte, Debussy și Schönberg inițiaseră utilizarea în operele lor a unor sisteme intonaționale inventate de ei înșiși, primul lucrînd cu scara *hexatonică* (prin tonuri), iar celălalt cu *seria dodecafonică*.

În timpurile noastre, Olivier Messiaen — un alt inovator de seamă în domeniul mijloacelor de expresie — ajunge, de asemenea, la sisteme (moduri) proprii, prin care realizează, în chip ingenios, simbioza dintre mijloacele tono-modale și cele seriale, făcînd astfel un mare pas pe linia sintetizării procedeelor de lucru cvasitraditionale cu cele serial-dodecafonice.

În acest sens, Olivier Messiaen elaborează *teoria modurilor cu transpoziție limitată* (domeniul înălțimilor sonore), a *modurilor de durate* (domeniul ritmului) și a *modurilor de intensități* (domeniul dinamicii) — compunînd el însuși opere pe baza acestor moduri ⁴¹¹.

Ce sînt modurile cu transpoziție limitată ?

Cum singur le definește în lucrarea *Technique de mon langage musical* ⁴¹², modurile cu transpoziție limitată sînt organizări constituite din tronsoane — *grupe simetrice* de sunete mai mici decît octava (intra-octavante) — *parțial transpozabile*, ultimul sunet al fiecărui grup fiind tratat ca sunet comun cu primul din grupul următor.

⁴¹¹ Modurile de durate și intensități se tratează la capitolele cărora aparțin organic (a se vedea pag. 687 și 787).

⁴¹² Messiaen, Olivier. *Technique de mon langage musical*. Paris Editions Alphonse Leduc, 1944, p. 51.

Partea III

RITMUL MUZICAL

Ordinea și configurația ritmică a muzicii
Principii teoretice fundamentale

TEZELE PRINCIPALE CARE ALCĂTUIESC CONCEPTUL DE RITM

„Ritmul constituie cea de-a doua dimensiune
stilistică a muzicii“

SIGISMUND TODUȚA

Ideea (conceptul) de ritm în lumina gândirii teoretice a timpurilor

Ce este ritmul?

În decursul timpurilor, diferitele domenii ale gândirii au dat răspunsuri multiple și variate acestei întrebări.

Aproape că n-a existat epocă în care ritmul — fenomen atât de complex — să nu fi constituit o preocupare pentru orice domeniu, fie el filosofic, filologic, estetic, psihologic, artistic sau chiar științific. Până și economiștii au avut un cuvânt de spus în precizarea noțiunii de ritm, cu aspecte, bineînțeles, care vizau domeniul lor de activitate.

Așa se face că, în lumina posibilităților raționale (intelectuale) de cunoaștere și studiere a fenomenului — și datorită mai ales mijloacelor gnoseologice contemporane — a apărut o adevărată problemă despre ritm, o mare complexitate de idei circulând în mai toate sferele activității umane, la toate popoarele, în toate limbile și peste toate timpurile.

Din noianul atîtor idei, vom desprinde — în cele ce urmează — doar cîteva mai reprezentative, emanînd de la gînditori de mare autoritate și prestigiu, supunîndu-le însă unui comentariu critic ce se impune de la bun început.

a) Mai întîi cuvîntul *filosofiei* Antichității, Evului mediu și epocii moderne.

Heraclit (576—480 î.e.n.), filosof materialist al antichității grecești, identifica ritmul cu mișcarea : „Totul este mișcare (ritm), *mișcare* în spațiu sau schimbare în timp“¹.

Aristotel (384—322 î.e.n.), celebrul filosof elin, ale cărui păreri despre muzică au străbătut, peste veacuri, pînă la noi, afirma : „De ce

¹ Apud Willems Edgar. *Le rythme musical*, Étude psychologique, Paris, Ed. Presses Universitaires de France, 1954, p. 72.

RITMICA

PROBLEME DE MORFOLOGIE ÎN RITMICA MUZICALĂ

Partea din teoria generală a ritmului muzical care cuprinde *studiul formelor și mijloacelor* lui de dezvoltare în opera de artă poartă numele de *ritmică*.

În sens artistic, prin *ritmică* se înțelege *măiestria compunerii de ritmuri variate și complexe* cu mijloace specifice muzicii, constituind deci o latură a artei componistice.

Ca știință a formelor ritmice, ea se studiază și în cadrul celorlalte arte, avîndu-și originea în cele mai îndepărtate timpuri ale antichității; de aceea, muzicologia se servește frecvent de datele pe care i le oferă ritmica poeziei, dansului, pantomimei etc., pentru elucidarea problemelor pe care le pune ritmica proprie.

1. Elemente morfologice principale în ritm

În alcătuirea ritmului muzical propriu-zis, distingem două elemente de natură morfologică :

a) *formula (figura) ritmică*, precis conturată ca structură și sens artistic ;

b) *accentul ritmic (ictus-ul)*, element de individualizare și identificare a formulei ritmice prin reliefarea ca intensitate a unora dintre duratele componente.

a) *Formula (figura) ritmică*

Numim *formula (figură) ritmică* un grup de durate (sonorități și pauze) constituite ca *entitate artistică* pe matricea celor mai mici părți din fraza discursului muzical (celula⁴⁴ și motivul). În legătură cu cele-

---

⁴⁴ Cum în orice organism viu *celula* este cea mai mică unitate atomică și funcțională, tot astfel ea constituie „unitatea cea mai mică” în anatomia muzicală — ritmică, melodică sau armonică. [de Quiros Julio Bernaldo. *Elementos de ritmica musical*, pag. 75 (*op. cit.*)].

RITMURILE POETICE ALE ANTICHITĂȚII GRECO-LATINE ⁵⁷

Corelația vers-ritm muzical

„În orice limbă cunoscută există o muzică ascunsă“

CICERO

În poezia antică greco-latină rezidă tiparele (modelele) ce stau la baza ritmurilor muzicale moderne, oricât de complicate ni s-ar părea acestea.

Totul pornește de la faptul că — la început — poezia, muzica și dansul constituiau o singură artă (artă cu caracter sincretic), iar ulterior, dezvoltându-se pe căi diferite, și-au păstrat ca *element comun ritmul*.

Vestitele opere ale clasicilor culturii antice greco-latine — Homer, Eschyl, Pindar, Aristofan, Euripide, Sofocle, Virgiliu, Horațiu, Ovidiu etc. — au fost gândite și elaborate în ritmuri de mare pregnanță, care, interpretându-se printr-o anumită mlădiere a vocii (intonație „*l'antique*“), apropiuau cu mult versul de inflexiunile muzicale (melodice).

Preluând din poezia antică tiparele ritmice de bază, muzica le-a cultivat și dezvoltat, prin mijloace proprii, până la un înalt grad de expresie artistică, așa cum se întâlnesc în diferitele stiluri și genuri de creație, culminând cu cele din contemporaneitate; de aceea, cunoașterea

---

⁵⁷ Pătrunderea în complicatele principii ale ritmicii antice o datorăm unor erudiți exegeți din secolul XIX și începutul secolului XX. O listă — desigur incompletă — a acestor exegeți și a lucrărilor privitoare la ritmul antic, se cuvine a fi menționată în acest punct:

- a) *Rudolph Westphal* (1826—1892): *Die Fragmente und die Lehrsätze der griechischen Rhythmiker*; *Griechische Rhythmik und Harmonik*; *Aristoxenus von Tarent*; *Melik und Rhythmik des klassischen Hellenenthums*; *Die Musik des griechischen Altertums*.
- b) *Hugo Riemann* (1849—1919): *Handbuch der Musikgeschichte*; *Musikalische Dynamik und Agogik*.
- c) *Curt Sachs* (1881—1951): *Musik des Altertums*.
- d) *A. Fr. Gevaert* (1828—1908): *Histoire et théorie de la musique de l'antiquité*.
- e) *Maurice Emmanuel* (1862—1938): *Histoire de la langue musicale*; *Essai sur l'orchestrique grecque*.
- f) *Theodor Reinach* (1860—1928): *La musique grecque*.
- g) *Louis Laloy* (1874—1944): *Aristoxène de Tarente et la musique de l'antiquité*.

RITMUL ÎN CÎNTUL GREGORIAN („CANTUS PLANUS“)

TERMINOLOGIE SPECIFICĂ

Cîntul gregorian folosește, de la început, ritmuri alcătuite, cu mici excepții, din durate egale, plane (*cantus planus*), care să deservească în mod cît se poate de fidel o cîntare liniștită ca expresie, fără învolburări (*aequalitas canendi*)⁹¹ și, totodată, ușor de interpretat în comun de către credincioși, în timpul ofierii cultului.

Justificarea estetică a ritmului de această factură o întîlnim cu consecvență la aproape toți acei *scriptores* medievali ai artei gregoriene :

„Omnes tempore aestate vel hyeme, nocte ac die, solemni sive private, psalmodia semper *pari voce, aequae lance, non nimis protrahatur*“⁹².

Exegeza modernă a acestei arte merge pe un ton apologetic și mai pronunțat spre a justifica formele simple ale ritmului gregorian :

„Toutes les notes, quelle que soit leur forme typographique sont approximativement égales les uns aux autres...”

C'est là une chose capitale, dont dépend en grande partie la valeur du chant grégorien, conçu et organisé de manière à établir en nous la paix, laquelle se définit la tranquillité de l'ordre. Or, cette paix est assurée en premier lieu par *l'écoulement tranquille, régulier, sans heurt, du flux mélodique et rythmique*“⁹³.

Arta gregoriană pornește deci — pe plan ritmic — ca artă *non mensurabile* avînd toate duratele de valoare egală.

Față de simplitatea formelor sale, ritmul gregorian va căuta însă să-și asigure potențe expresive maxime din utilizarea variată a accențelor (ictusurilor), și a altor elemente decurgînd din dinamica incizelor și frazelor muzicale.

În fond, toată ritmica gregoriană este diversificată mai mult după criteriul variației de intensitate (ritmică intensivă), și mai puțin după cel al variației de durate.

⁹¹ În lb. latină *aequalitas* = egal, neted, liniștit și *cano* = a cînta.

⁹² Apud, *Instituta Patrum de modo psallendi sive cantandi* din colecția Martin Gerbert — *Scriptores de musica* — vol. I, p. 6 ; În traducere : „Tot timpul, vara sau iarna, noaptea sau ziua, în situații solemne sau particulare, psalmodia (se cîntă) cu voce dreaptă, pe fir egal, fără prea multe prelungiri”.

⁹³ Apud Dom. J. Gajard, *Notions sur la rythmique grégorienne*, Troisième Editions, Desclée & Cie, Paris, Tournai, Rome, 1956, p. 19.

RITMUL ÎN MUZICA BIZANTINĂ

În arta muzicală bizantină, ritmul constituie — ca de altfel în toate artele sonore — un criteriu stilistic de cea mai mare greutate prezentînd aspecte particulare asupra cărora ne vom opri — pe scurt — în cele ce urmează.

Configurația specifică a ritmului muzicii bizantine se determină prin cei doi factori cunoscuți din teoria generală a ritmului :

- asocierea de *durate*, egale sau inegale
- sistemul de distribuire a *accentelor*.

În mod special însă în muzica bizantină formele ritmice se determină și în funcție de *tempoul* cîntărilor (gradul de mișcare) ceea ce constituie o particularitate a acestei arte.

1. Formele ritmice în raport cu duratele utilizate

În muzica bizantină durată fundamentală de la care pornesc asocierile și alcătuirile oricăror formule ritmice cu care lucrează această artă este durată de *1 timp* sau o „bătaie“.

În jurul ei și prin ea se organizează orice ritm, de aceea o vom numi *durată-etalon* pentru întreaga ritmică bizantină¹¹⁵.

Valorile ce alcătuiesc ritmul unei melodii bizantine sînt raportate — în interpretare — acestui etalon, asigurîndu-se astfel cîntării o cadență omogenă :

Ca funcție și importanță muzicală durată-etalon echivalează cu *hronos protos* (timpul prim) din ritmica gregoriană, cu deosebirea că la bizantini o asemenea durată, prin augmentări și diminuări propor-

¹¹⁵ În transcrierile semiografice pentru muzica occidentală, această durată fundamentală a ritmului bizantin se notează prin valoarea de *pătrime* sau — cum obișnuiesc unii paleografi — prin cea de *optime*. În fapt, schimbările nu se produc decît grafic (vizual), structurile ritmice rămînînd aceleași, indiferent cum se notează durată-etalon. În studiul nostru vom folosi *pătrimea* pentru notarea ei.

RITMURI SPECIFICE ÎN MUZICA ROMÂNEASCĂ

Printre caracteristicile de seamă, ce conferă muzicii noastre populare originalitate și frumusețe, se consideră — desigur — ritmurile sale specifice.

În capitolul de față vom trata succint trei dintre aceste ritmuri, și anume : *parlando-rubato*, *giusto-silabic* și *aksak*.

1. Ritmul *parlando-rubato*

După cum rezultă din însăși expresia, ritmul *parlando-rubato* are două caracteristici principale :

a) se desfășoară pe intonații aproape vorbite, narate, legate deci intim de textul poetic (ritm *parlando*¹²³) ;

b) se constituie ca structură din formule ale căror durate se află în relații nemăsurabile, cu dese opriri pe coroane, cu augmentări și diminuări neproporționale, cu accelerări și răriri ale valorilor ritmice (ritm *rubato*¹²⁴).

Într-o piesă de ritm *parlando-rubato*, momente de autenticie recitativ — care, ne țin la granița dintre vorbire și cânt — alternează cu altele de o melodică bogat ornamentată.

¹²³ În lb. italiană, *parlando* = vorbind ; mod de a vorbi expresiv.

¹²⁴ În lb. italiană, *rubare* = „a fura” (sens literar) cu înțelesul de a elibera ritmul de rigorile metrice, spre a-i da o interpretare expresivă elastică, suplă, flexibilă. În tehnica execuției aceasta se traduce prin accelerarea unor sunete și ralentarea altora ; valorile ritmice devenind astfel permanent variabile, în desfășurări labile, cu ușoare devieri de la interpretarea lor strictă în genul *ben misurato*.

Efectul „rubato” a fost utilizat inițial în stilul vocal ; iar apoi și în cel instrumental (Caccini, Rossi, Carl Philipp Em. Bach, Mozart etc.). În sec. XIX „rubato”-ul designă în partitură o mare independență față de măsură. Frédéric Chopin îl utilizează în valsurile și mazurcile sale cu un efect special, pentru a conferi — prin contrast — o cît mai mare strălucire pasajelor bine ritmate ale dansurilor respective.

Revine lui George Enescu meritul de a fi creat și introdus în muzica instrumentală cultă stilul combinat melodico-ritmic *parlando-rubato*, ecou transfigurat și esențializat al „cîntecului lung” și doinei românești. În lucrarea sa *Sonata a III-a pentru pian și vioară în caracter popular românesc* (op. 25) transpar, de la vioară, asemenea imagini — atît de apropiate de vocea umană — de parcă s-ar transmite prin cuvinte.

PROCEDEE (MIJLOACE) DE DEZVOLTARE ALE FORMELOR RITMULUI

În decursul timpului, după un lung șir de perioade evolutive și de progres, în creația muzicală s-au statornicit o serie de procedee (mijloace) componistice avînd ca element principal de lucru *ritmul*.

După structura și caracterul lor, aceste mijloace formează două categorii distincte :

- *cele clasice*, avînd o mare răspindire în creație ;
- *cele noi*, contemporane, în curs de afirmare pe un plan din ce în ce mai general.

I. Procedee clasice

Cele mai cunoscute procedee clasice (tradiționale) prin care s-au dezvoltat formele ritmice — așa cum rezultă din fenomenul de creație — sînt :

de factură exclusiv ritmică :

- repetarea formulei celulare
- dezvoltarea prin sistemul de pauze
- augmentarea și diminuarea valorilor
- cumulumul de valori
- sincopa

— contratimpul

— cruza și anacruza

de factură mixtă (ritmico-melodică sau ritmico-armonică) :

- imitația
- recurența (ritmul în oglindă)
- variațiunea
- pedala (ostinația) ritmică
- ritmul complementar
- poliritmia.

1. Imitația („imitatio“)

Ca principiu de lucru în ritm, *imitația* este de două feluri : liberă și severă (strictă).

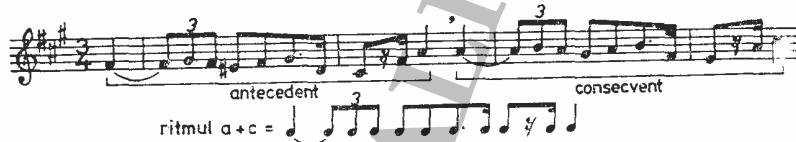
Imitația liberă constă din reproducerea aproximativă (nefidelă) a unei formule ritmice din motivul *antecedent* în *consecventul* său ¹⁵⁶ :

Richard Wagner. AMURGUL ZEILOR — opera — tema 2

Imitația severă (strictă) se obține prin reproducerea exactă (fidelă) a formulei ritmice din motivul *antecedent* în *consecventul* său :

Frédéric Chopin. MAZURCA NR. 1, op. 6, nr. 1

Din procedeul imitației ritmico-melodice derivă în creație diverse forme ale canonului : la două sau mai multe voci, la diferite intervale, în mișcare directă (*per motum directum*), în mișcare inversă (*per motum contrarium*) etc.

De fapt, orice imitație motivică este structurată, în primul rînd, pe baze ritmice :

Georg Fr. Haendel. CONCERTO GROSSO NR. 7 in B dur — fragment —

¹⁵⁶ Într-un discurs muzical, motivul antecedent, ritmico-melodic sau ritmico-armonic, declanșează dezvoltarea tematică ; de aceea, el constituie elementul *proposita* (în limba latină *propono* = a pune înainte, a înfățișa) ; iar *consecventul* — elementul *risposta* (în limba latină *respondeo* = a răspunde la o întrebare, la o chemare).

PROCEDEE EVOLUATE ÎN CONSTRUCȚIA ȘI DEZVOLTAREA RITMULUI MUZICAL

„Arta modernă ne-a învățat să apreciem frumusețea artei vechi“.

MIHAIL ALPATOV

Creația muzicală din prima jumătate a secolului XX imprimă un mare avânt elementului ritm, dezvoltându-l cu mijloace similare celor melodico-armonice: tratare tematică, transmutații (modulații) ritmice, serializare etc.

Cea mai mare parte din creație stă însă, în acest timp, sub puternica influență a ritmicii populare, așa cum o întâlnim manifestându-se cu deosebită forță și pregnanță mai ales în lucrările lui Stravinski, apoi la Bartók, Enescu, Ravel, De Falla etc. Asimilarea folclorului de către creația cultă constituie deci un factor determinant al evoluției ritmului în arta muzicală a secolului nostru.

Cît privește aportul lui Stravinski, acesta introduce în creație — prin lucrări ca *Pasărea de foc*, *Petrușka*, *Sărbătoarea primăverii*, *Istoria soldatului* etc. — ceea ce s-ar putea numi „ritmul total“¹⁶⁸, însoțit de proiecții sonore inimitabile, ce plasează ritmul — alături de timbru — drept element predilect în rîndul mijloacelor de expresie din muzica secolului nostru.

Pe de altă parte, Edgar Varèse, prin lucrări ca *Ionisation*, deschide entuziasmul „pentru potențialitatea instrumentelor de percuție“¹⁶⁹, care încep acum să trăiască o perioadă de strălucire în compoziție.

Pe acest fundal, ultimele decenii — în dorința de a eluda căile bătătorite — aduc o direcție nouă în dezvoltarea ritmului muzical, ajungîndu-se la *intelectualizarea procedeelor și tratarea mijloacelor printr-un deosebit rafinament în ceea ce privește tehnica de lucru*, în pofida faptului că se pornește în multe cazuri tot de la o ritmică de origine populară (ritmica hindusă, jawareză și a altor popoare extra-

¹⁶⁸ Apud Appia Edmond, *De Palestrina à Bartók*, Flammarion, Éditeur, Paris, 1965, pag. 215.

¹⁶⁹ Cape, David. *New Directions in Music*, M. C. Brown Company Publishers Dubuque, Iowa, p. 23.

METRICA

1. Elementele metricii muzicale

Partea din teoria generală a ritmului care tratează modalitățile de măsurare și încadrare a ritmului muzical în unități determinate poartă numele de *metrică* ¹⁸⁵.

Elementele principale componente ale metricii muzicale sînt: *timpul* și *măsura*.

a. *Timpul* ¹⁸⁶ constituie unitatea fundamentală pentru măsurarea ritmului muzical, *etalonul metric* la care raportăm formulele ritmice de orice structură. El poate fi asemuit, în natură, cu o mișcare scurtă (un gest cu brațul, un pas, o mișcare de pendulă, o zvîcnire a pulsului etc.) repetabilă la intervale egale și *ad-infinitum* :

O condiție esențială a timpilor metrici este, așadar, *periodicitatea*, adică producerea lor *isometrică* ¹⁸⁷ (*isocronă*).

Conceput în acest fel, timpul ne apare ca un *reper al desfășurării ritmului muzical*, pe baza căruia duratele pot fi măsurate și raportate una față de alta și toate față de întregul operei de artă.

După importanța și locul pe care-l ocupă în organizarea metrică (în măsură), timpul poate fi de două feluri: *accentuat (thesis)* și *neaccentuat (arsis)* ¹⁸⁸.

¹⁸⁵ În limba greacă *metron* (μέτρον) = măsură, lungime, dimensiune.

¹⁸⁶ În limba italiană, corespondent = *battuta*.

¹⁸⁷ În limba greacă, *isometros* (ισόμετρος) = egal ca dimensiune; apare la intervale egale.

¹⁸⁸ În versiunea germană *Schwerpunkt* și *Leichtpunkt*. Menționăm însă că accentuarea timpilor metrici este doar virtuală.

Dacă astăzi se mai vorbește încă de timpi *accentuați* și *neaccentuați* este că în acest fel se pot ierarhiza funcțiunile lor în cadrul măsurilor și trata după importanța ce le-a atribuit-o în secole *armonia clasică*, precum și unele creații în *ritmuri specifice*, cum sînt cele de marș și de dans. Este superfluu să demonstrăm că în vechime, ritmurile — simple ca structură — coincideau cu metrul (cadrul) pe care se desfășurau; de aceea, *accentul ritmic* — a cărui prezență este logică în orice ritm — s-a transmis și metrului. De altfel înseși noțiunile de *thesis* și *arsis* nu redau ideea de *intensitate*, ci sensul (direcția) mișcării corporale în dansul vechi :